

JÓZEF FRĄCKOWIAK

Uniwersytet Wrocławski

jozef.frackowiak@uwr.edu.pl

UCHWAŁA ZGROMADZENIA WSPÓLNIKÓW SPÓŁKI KAPITAŁOWEJ SPRZECZNA Z USTAWĄ

Abstrakt: W doktrynie i orzecznictwie dostrzegalne są poważne wątpliwości odnośnie do regulacji dotyczącej sprzeczności uchwały zgromadzenia wspólników spółek kapitałowych z ustawą. Główny problem powstaje w związku z niewyjaśnioną relacją między uchwałą zgromadzenia wspólników spółek kapitałowych czy szerzej: uchwałą organów osób prawnych i ustawowych a czynnością prawną. Pochodną tego sporu jest utrzymująca się polemika, czy orzeczenie stwierdzające sprzeczność uchwały z ustawą ma charakter konstytutywny, czy też uznaje tylko to, że uchwała od chwili jej podjęcia, jako nieważna, nie wywierała skutków prawnych.

Słowa kluczowe: uchwała zgromadzenia wspólników, spółka kapitałowa, czynność prawna

WPROWADZENIE

Kodeks spółek handlowych¹ dokonał istotnej zmiany w porównaniu z kodeksem handlowym² w regulacji sankcji, jakie wiążą się z podjęciem uchwały zgromadzenia wspólników spółki kapitałowej sprzecznej z prawem. W kodeksie handlowym uchwały sprzeczne z prawem lub postanowieniami umowy spółki (statutu) mogły być zaskarżane w powództwie o unieważnienie uchwały³. Powództwo takie można było wytoczyć przeciwko spółce, także gdy uchwała wbrew dobrym obyczajom kupieckim godziła w interes spółki lub miała na celu pokrzywdzenie wspólnika⁴. Uprawnienie takie zostało przyznane tylko określonym osobom i w ściśle określonym czasie⁵. Taka regulacja mogła prowadzić do wniosku, że

¹ Ustawa z dnia 15 września 2000 r. — Kodeks spółek handlowych (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 1577; dalej: k.s.h.).

² Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. (Dz.U. Nr 57, poz. 502 ze zm.; dalej: k.h.).

³ Art. 240 i 413 k.h.

⁴ Art. 240 § 2 i art. 414 k.h. W wypadku spółki akcyjnej takie powództwo przysługiwało jednak tylko akcjonariuszowi.

⁵ Art. 240 § 3, art. 241.

przepisy k.h. wprowadziły inną sankcję niż nieważność bezwzględna (znana w powszechnym prawie cywilnym), pozwalając na wyeliminowanie uchwały sprzecznej z prawem jedynie w drodze powództwa o stwierdzenie jej nieważności przez określone osoby w stosunkowo krótkim czasie⁶.

Pojawił się jednak również pogląd mniej radykalny, sprowadzający się do różnicowania na uchwały, które mogą być pozbawione skuteczności z mocy samego prawa, oraz takie, które mogą być zaskarżalne. Z mocy samego prawa mogły być pozbawione skuteczności uchwały, które nie zostały z tego względu wpisane do rejestru handlowego lub nie można było z nich wywodzić roszczeń. Zaskarżalność uchwał była natomiast pojmowana w ten sposób, że do chwili uwzględnienia powództwa wytoczonego przez uprawnionych we właściwym czasie uchwała obowiązywała, gdyż dopiero konstytutywne orzeczenie sądu pozbawiało ją mocy wiążącej⁷. Do końca obowiązywania kodeksu handlowego w części dotyczącej spółek toczyły się dyskusje, jak rozumieć sankcję dotyczącą uchwał sprzecznych z prawem, przewidzianą w jego przepisach⁸.

W kodeksie spółek handlowych dokonano istotnej zmiany. Utrzymano możliwość eliminacji uchwały sprzecznej z prawem, chociaż wskazano, że chodzi o sprzeczność z ustawą w drodze powództwa⁹, z którym przeciwko spółce mogły wystąpić tylko wskazane podmioty¹⁰ w określonym czasie¹¹. Skutkiem uwzględnienia takiego powództwa jest stwierdzenie, że uchwała, jako sprzeczna z ustawą, zostaje wyeliminowana z obrotu. Osobno przyznano tym samym podmiotom uprawnienie do wystąpienia z powództwem o uchylenie uchwały sprzecznej z umową lub statutem oraz uchwały sprzecznej z dobrymi obyczajami. Powództwo takie może być jednak uwzględnione, jedynie jeżeli uchwała sprzeczna z umową (statutem) lub dobrymi obyczajami równocześnie narusza interes spółki lub została powzięta w celu pokrzywdzenia współnika¹².

Celem tych zmian miało być dążenie do wyraźnego odróżnienia uchwał zaskarżalnych, które wymagają uchylenia uchwały, od uchwał sprzecznych z prawem. Ponadto celem tej regulacji miało być rozwianie wątpliwości, czy uchwały niezgodne z prawem mogą być zaskarżalne tylko na podstawie przepisów k.s.h., czy także na podstawie art. 189 k.p.c., czyli w każdym czasie i przez każdego, kto ma w tym interes prawny. Jednocześnie kodeks miał uwzględnić postanowienie

⁶ T. Dziurzyński, [w:] T. Dziurzyński, Z. Fenichel, H. Honzatko, *Kodeks handlowy. Komentarz*, t. 1, Kraków 1936, s. 396 — uw. 3 do art. 240; por. też *ibidem*, s. 614 — uw. 1 do art. 415.

⁷ Tak w szczególności M. Allerhand, *Kodeks handlowy. Księga pierwsza. Kupiec. Komentarz*, Lwów 1935, s. 379, notka 4, reprint z 1991.

⁸ Więcej na ten temat zob. E. Marszałkowska-Krześ, *Uchwały zgromadzeń w spółkach kapitałowych*, Warszawa 2000, s. 48 n.

⁹ Art. 252 i art. 425 k.s.h.

¹⁰ Art. 250 i art. 422 § 2 k.s.h.

¹¹ Art. 251 i art. 424 k.s.h.

¹² Art. 249 § 1 i art. 422 § 1 k.s.h.

art. 58 k.c. co do nieważności czynności prawnej sprzecznej z ustawą¹³. Założenia te nie były do końca jasne. Skoro nie było bowiem można powoływać się na art. 189 k.p.c., to w jaki sposób miałyby następować uwzględnianie postanowień art. 58 k.c. w odniesieniu do uchwał? Brak jasnego określenia relacji między regulacją dotyczącą uchwał sprzecznych z ustawą w przepisach k.s.h. a regulacją dotyczącą czynności prawnych zawartą w przepisach k.c. jest do dziś źródłem wielu kontrowersji w orzecznictwie i doktrynie¹⁴.

Zamierzenia twórców kodeksu spółek handlowych zostały w znacznej części zrealizowane. Doktryna i orzecznictwo zaakceptowały podział na dwa odrębne powództwa: o uchylenie uchwały oraz stwierdzenie jej nieważności w razie sprzeczności z ustawą. Regulacja zawarta w k.s.h. dotyczącą uchylenia uchwały nie narzuca większych wątpliwości. Te, które się pojawiły, zostały usunięte w drodze wykładni. Dotyczy to na przykład regulacji zawartej w art. 249 § 1 i 422 § 1 k.s.h. Literalna wykładnia tych przepisów może prowadzić do wniosku, że dodatkowy wymóg dotyczący godzenia w interes spółki lub pokrzywdzenia wspólnika odnosi się tylko do sytuacji sprzeczności uchwały z dobrymi obyczajami¹⁵. W doktrynie i orzecznictwie, ze względu na dążenie do utrzymania w obrocie uchwał zgromadzeń wspólników, utrzymał się jednak pogląd, że wymóg ten odnosi się również do sprzeczności uchwały z umową (statutem) spółki¹⁶.

Poważne wątpliwości utrzymują się ciągle odnośnie do regulacji dotyczącej sprzeczności uchwały z ustawą. Główny problem, jak się wydaje, powstaje w związku z niewyjaśnioną relacją między uchwałą zgromadzenia wspólników spółek kapitałowych, czy szerzej: uchwałą organów osób prawnych i ustawowych, a czynnością prawną. Pochodną tego sporu jest utrzymująca się polemika, czy orzeczenie stwierdzające sprzeczność uchwały z ustawą ma charakter konstytu-

¹³ Tak S. Sołtysiński, *Uzasadnienie projektu ustawy — Prawo Spółek Handlowych*, „Studia Prawnicze” 1999, z. 1–2 (139–140), s. 171, 177–178.

¹⁴ Zob. orzecznictwo i doktryna powołane w przypisach 24–26.

¹⁵ Tak A. Rachwał, [w:] *System Prawa Handlowego*, t. 2. *Prawo spółek handlowych*, red. S. Włodyka, Warszawa 2012, s. 815; M. Rodzyńkiewicz, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 456; K. Strzelczyk, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 2, red. T. Siemiątkowski, R. Potrzebszcz, Warszawa 2011, s. 482; D. Wajda, *Glosa do wyroku SN III CZP 1/16*, „Glosa” 2017, nr 1, s. 24–29.

¹⁶ Zob. A. Koch, *Podważanie uchwał zgromadzeń spółek kapitałowych*, Warszawa 2011, s. 174, A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych*, t. 1. *Komentarz do art. 1–300*, Warszawa 2017, s. 1192; W. Popiołek, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. W. Pyzioł, Warszawa 2008, s. 473; J. Strzępka, E. Zielińska, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. J. Strzępka, Warszawa 2015, s. 603; A. Szajkowski, M. Tarska, [w:] S. Sołtysiński *et al.*, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 2, Warszawa 2014, s. 691; M. Chomiuk, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. Z. Jara, Warszawa 2014, s. 978. Także Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 10 marca 2016 r. (III CZP 1/16, „Glosa” 2016, nr 3, s. 5, Biul. SN 2016, nr 3, s. 6), nawiązując do swoich wcześniejszych orzeczeń, wyraźnie stwierdził, że sprzeczność uchwały wspólników z umową spółki nie jest samodzielną przesłanką uzasadniająca uwzględnienie powództwa o uchylenie takiej uchwały.

tywny, czy też uznaje tylko to, że uchwała od chwili jej podjęcia, jako nieważna, nie wywierała skutków prawnych. Niniejsze opracowanie podejmuje próbę wyjaśnienia tych wątpliwości.

CZY UCHWAŁA ZGROMADZENIA WSPÓLNIKÓW SPÓŁKI KAPITAŁOWEJ JEST CZYNNOŚCIĄ PRAWNĄ?

Czynność prawna, zgodnie z powszechnie uznawaną definicją, jest stanem faktycznym, w którego skład wchodzi co najmniej jedno oświadczenie woli, który zmierza do wywołania skutków prawnych, przede wszystkim do powstania, zmiany lub ustania stosunku prawnego¹⁷, chociaż trzeba zauważyć, że skutek prawny czynności prawnej może polegać także na powstaniu, zmianie lub ustaniu osoby¹⁸. Uchwały organów osób prawnych mają te podstawowe cechy czynności prawnej. Jest to określony stan faktyczny, w którego skład wchodzi zawsze co najmniej jedno oświadczenie woli. Oświadczeniem tym jest wzięcie udziału w głosowaniu zmierzającym do podjęcia uchwały. Niezależnie od tego, czy jest to głos na tak, nie lub się wstrzymujący, ma on znaczenie dla stwierdzenia, czy z punktu widzenia prawnego mamy do czynienia z uchwałą. Każdy ze wspólników spółki kapitałowej, przystępując do spółki albo jako jej założyciel, albo nabywający udział (akcję) w spółce wyraża bowiem zgodę na to, że będzie mógł uczestniczyć w podejmowaniu uchwał na walnym zgromadzeniu, których ważne podjęcie będzie dokonywane na zasadzie tak zwanej majoryzacji. Oznacza to, że ważność uchwały nie zależy od zgodności oświadczeń woli wspólników biorących udział w jej podjęciu, ale od tego, czy uzyska ona odpowiednią większość głosów, a jeżeli ustawa lub umowa (statut) tego wymagają, także w obecności określonej liczby wspólników.

To, że uchwały zgromadzeń wspólników spółek kapitałowych mają cechy czynności prawnych, nie oznacza jednak, że między nimi a czynnościami prawnymi nie ma wyraźnych różnic. O podstawowej była już mowa — do skutecznego

¹⁷ Zob. A. Wolter, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1972, s. 230. Z nowszej literatury zob. W. Popiołek, *Charakter prawny uchwał wspólników i organów spółek kapitałowych*, „Przegląd Prawa Handlowego” (dalej: PPH) 2014, nr 9, s. 11 i przywołana tam literatura.

¹⁸ Przykładem może być umowa spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, która ważne zawarta powoduje powstanie spółki z o.o. w organizacji (art. 161 k.s.h.). Spółka w organizacji ma zdolność prawną, czyli możliwość nabywania we własnym imieniu praw i zaciągania zobowiązań (art. 11 k.s.h.). Zgodnie z art. 33¹ k.c. jest więc osobą. Cechą wyróżniającą spośród wszystkich jednostek organizacyjnych osób jest bowiem posiadanie zdolności prawnej. Skoro spółka z o.o. w organizacji posiada, tak jak osoba prawna, zdolność prawną, nie jest żadną ułomną osobą prawną, co potwierdza art. 33¹ k.c., stanowiący wyraźnie, że odnosi się on do jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi. Najlepiej jednostki te, aby odróżnić je od osób prawnych, a jednocześnie wskazać na bliskie ich związki z regulacją odnoszącą się do osób prawnych, mając na uwadze bliskoznaczość terminów „prawo” i „ustawa”, określać jako osoby ustawowe. Podkreśla to także rolę ustawy w kreowaniu takich jednostek i określaniu ich statusu prawnego.

podjęcia klasycznej czynności prawnej wymagane jest zgodne oświadczenie osób uczestniczących w jej podejmowaniu; dwustronne lub wielostronne klasyczne czynności prawne dochodzą do skutku, jeżeli wszyscy biorący udział w ich podejmowaniu złożą zgodne oświadczenia woli. Uchwała dochodzi do skutku, gdy zostanie za nią oddana wymagana większość głosów. Pomiędzy uchwałą a klasyczną czynnością prawną występują także inne różnice. Do skutecznego wyrażenia oświadczenia woli przy czynności prawnej wystarczy posiadanie zdolności do czynności prawnych. Z kolei do skutecznego podjęcia uchwały musi zostać spełnionych wiele warunków związanych ze sposobem zwołania zgromadzenia oraz jego przebiegiem. Również skutki niezgodności z prawem klasycznej czynności prawnej a uchwały znacznie się różnią¹⁹.

Te różnice pomiędzy klasyczną czynnością prawną a uchwałą zgromadzenia wspólników spółki kapitałowej uzasadniają takie ujmowanie uchwały, które będzie te różnice uwzględniało. Najprostszym rozwiązaniem wydawać się może sięgnięcie po określenie „czynność konwencjonalna”. Czynność prawna i uchwała są bowiem niewątpliwie czynnościami konwencjonalnymi. Można wobec tego obok czynności prawnej wyróżniać uchwałę jako inną czynność konwencjonalną²⁰. Mając jednak na względzie, że tylko termin „czynność prawna” ma wyraźne znaczenie jurydyczne oraz bogate zaplecze doktrynalne i orzecznicze, lepszym rozwiązaniem wydaje się traktowanie uchwały organów osób prawnych jako specjalną czynność prawną.

Skutkiem uchwały zgromadzenia wspólników spółki kapitałowej jest przede wszystkim wywoływanie skutków wewnątrz spółki. Uchwała taka, co do zasady, wiąże wspólników i członków organów spółki (zarządu, rady nadzorczej, komisji rewizyjnej). Dlatego oprócz typowej (klasycznej) czynności prawnej należy wyróżniać czynność prawną wewnątrz korporacyjną czy krócej ujmując: czynność korporacyjną. Stosujemy do niej regulację stworzoną tylko na potrzeby uchwał w kodeksie spółek handlowych, a w razie gdy nic innego z niej nie wynika, przepisy o typowej czynności prawnej. Można wobec tego zaproponować podział czynności prawnych na czynności cywilnoprawne i uchwały jako czynności korporacyjne. Uchwała zawsze wywołuje skutki wewnątrz korporacyjne; wiąże wspólników i członków organów spółki. Tylko z mocy wyraźnego przepisu może być składnikiem czynności cywilnoprawnej, która bez ważnej uchwały jest pozbawiona skutków prawnych²¹.

¹⁹ Bliżej na ten temat zob. J. Frąckowiak, *Uchwały uczestników korporacyjnych osób prawnych*, [w:] *Rozprawy z prawa prywatnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Wojciechowi Popiołkowi*, red. M. Pazdan *et al.*, Warszawa 2017, s. 303 n.

²⁰ Taki sposób określenia relacji między czynnością prawną a uchwałą zaproponowałem w: J. Frąckowiak, *Charakter prawny uchwał spółek kapitałowych a ich zaskarżalność*, PPH 2014, nr 9, s. 28–30.

²¹ Zob. na przykład art. 227 pkt 4 k.s.h. w zw. z art. 17 § 1 k.s.h.

CZYNNOŚĆ CYWILNOPRAWNA SPRZECZNA Z USTAWĄ

Regulacja skutków czynności prawnej sprzecznej z prawem w kodeksie cywilnym jest na pierwszy rzut oka bardzo prosta. Jednak przy bliższej analizie okazuje się, że sprawa nie przedstawia się już tak jasno. Zgodnie z art. 58 § 1 k.c. czynność prawna sprzeczna z ustawą albo mająca na celu obejście ustawy jest nieważna. Nieważna jest także czynność prawna sprzeczna z zasadami współżycia społecznego (art. 58 § 2 k.c.). Należy jednak od razu zwrócić uwagę, że kodeks cywilny nie przewiduje procedury wyeliminowania czynności dotkniętej takimi wadami z obrotu prawnego. Procedurą taką nie jest określone w art. 189 k.p.c. powództwo o ustalenie. Przepis ten uprawnia każdego, kto ma interes prawny, do wystąpienia z powództwem o ustalenie istnienia stosunku prawnego²² lub prawa²³. Nie jest to więc powództwo o stwierdzenie nieważności czynności prawnej. Ustawodawca uznał za wystarczające, aby każdy, kto wykaże, że ma w tym interes prawny, mógł żądać ustalenia, iż stosunek prawny, którego jest stroną, lub prawo wynikające z tego stosunku istnieją, albo poprzez wykazanie, że czynność prawna będąca źródłem stosunku prawnego lub prawa, jako sprzeczna z prawem nie wywołała skutków prawnych.

Sąd, który będzie rozpoznawał takie powództwo o ustalenie, musi — jako zagadnienie prejudycjalne — stwierdzić, czy zdarzenie prawne, w tym wypadku czynność prawna, jest ważne, lub też na podstawie art. 58 k.c. uznać, że jest ono (czynność taka) nieważne. W takiej sytuacji ustali w konsekwencji, że stosunek prawny lub wynikające z niego prawo nie istnieją z prawnego punktu widzenia. Takie rozwiązanie pełni swoją podstawową funkcję. Pozwala bowiem zainteresowanym doprowadzić do ustalenia, że określona czynność prawna nie wywiera skutków prawnych. W wypadku klasycznych czynności jest to rozwiązanie wystarczające. Stosunek prawny jest z reguły źródłem praw i obowiązków dla dwóch lub co najwyżej kilku osób; do rzadkości należą sytuacje, gdy w stosunku cywilnoprawnym pojawia się kilkanaście lub więcej podmiotów. Nie widać więc wyraźnej potrzeby, aby konstruować specjalne powództwo o wyeliminowanie czynności prawnej całkowicie z obrotu prawnego. Zupełnie wystarczające jest, aby przyznać zainteresowanym stronom tego stosunku uprawnienie do stwierdzania, czy czynność cywilnoprawna będąca jego źródłem jest zgodna z prawem.

²² Na temat pojęcia stosunku prawnego jako wzoru dozwolonego zachowania jego stron i relacji tego pojęcia do normy prawa stosowanego zob. J. Frąckowiak, *Stosunek prawny a norma prawa stosowanego*, [w:] *Ius est a iustitia apepellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan, Warszawa 2017, s. 789 n.

²³ Ustalenie prawa obok stosunku prawnego zostało zapewne podyktowane tym, że w czasie uchwalania kodeksu cywilnego nie pojawiły się jeszcze poglądy mówiące, że również prawa rzeczowe mogą być ujmowane w postaci stosunku prawnego. Dlatego ustawodawca przewidział także powództwo o ustalenie samego prawa. Zresztą pogląd, że prawa rzeczowe istnieją niezależnie od stosunku prawnego, jest silnie obecny także współcześnie; zob. M. Pyziak-Szafnicka, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1. *Prawo cywilne — część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2012, s. 805 n.

Inaczej sprawa przedstawia się jednak przy czynnościach prawnych korporacyjnych, czyli umowach sprzecznych z ustawą. Uchwały są z reguły źródłem wielu, a czasem wielu tysięcy stosunków prawnych, przede wszystkim wewnątrz-korporacyjnych, których zwornikiem w obrocie prawnym jest jednostka organizacyjna, jaką jest spółka.

CZYNNOŚĆ KORPORACYJNA (UCHWAŁA) SPRZECZNA Z USTAWĄ

Skutki sprzeczności uchwały z ustawą zostały uregulowane przede wszystkim w kodeksie spółek handlowych. Ustawodawca uznał za celowe wprowadzić specjalne powództwo o stwierdzenie nieważności uchwały sprzecznej z ustawą. Co więcej, wyraźnie podkreślił, że do takich powództw nie stosuje się art. 189 k.p.c. Wyraźne podkreślenie, że do powództwa o stwierdzenie sprzeczności uchwały z ustawą nie stosuje się powództwa z art. 189 k.p.c., może być rozumiane dwójako. Po pierwsze, można to postrzegać jako podkreślenie, że przy stwierdzaniu sprzeczności uchwały z ustawą nie stosuje się regulacji z art. 189 k.p.c. Po drugie, stwierdzenie, że art. 189 k.p.c. nie stosuje się, można uznać za całkowite wyłączenie stosowania do uchwał zgromadzeń wspólników spółek kapitałowych sprzecznych z ustawą regulacji zawartej w art. 58 k.c. i związanego z tą regulacją art. 189 k.p.c. Za drugą z możliwych interpretacji przemawia wiele argumentów wynikających z wykładni literalnej i funkcjonalnej przepisów k.s.h.

Przepisy art. 252 i 425 k.s.h. posługują się innymi określeniem niż art. 58 k.c. W art. 58 k.c. stwierdza się, że czynność prawna sprzeczna z ustawą jest nieważna. Natomiast w art. 252 i 425 k.s.h. określonym osobom w określonym terminie przyznaje się prawo do wytoczenia powództwa o stwierdzenie, że uchwała sprzeczna z ustawą jest nieważna. Brakuje wobec tego podstaw do konstatacji, że mamy tu do czynienia z tą samą sankcją. Na tle art. 58 k.c. sprzeczność czynności z ustawą powoduje, że każdy w każdym czasie może doprowadzić do ustalenia przez sąd, że dana czynność nie wywołała skutków prawnych — nie powstał z niej stosunek prawny lub prawo.

Niewystąpienie z powództwem przez określone osoby w określonym czasie w przywołanych przepisach k.s.h. może być odczytywany jako niemożność stwierdzenia nieważności uchwały i wyeliminowania jej z obrotu prawnego. Dodatkowo wnioski takie potwierdzają art. 252 § 4 i art. 425 § 4 k.s.h. W przepisach tych ustawodawca przyznał możliwość podnoszenia zarzutu nieważności uchwały bez względu na upływ terminu przewidzianego do wystąpienia z powództwem o stwierdzenie nieważności uchwały. Taka regulacja potwierdza wniosek, iż z przepisów k.s.h. wynika inna sankcja niż z art. 58 k.c. Na tle tego przepisu każdy może wystąpić z powództwem przewidzianym w art. 189 k.p.c. i wskazując, że ma interes prawny, doprowadzić do uznania, że czynność prawna jest nieważna. Nie ma więc potrzeby, aby przyznawać uprawnienie do podnoszenia zarzutu

nieważności, bo jest oczywiste, iż jeżeli można wystąpić z powództwem o stwierdzenie nieważności, to tym bardziej można w procesie podnieść zarzut nieważności czynności prawnej. Istnienie regulacji zawartych w art. 252 § 4 i art. 425 § 4 k.s.h. potwierdza wobec tego wyraźnie, że nieważność, o której mowa w art. 252 § 1 i 425 § 1 k.s.h., nie jest tą samą nieważnością, którą może stwierdzić każdy w odniesieniu do czynności prawnej na podstawie art. 189 k.p.c. w zw. z art. 58 k.c. Co więcej, wspomniane przepisy można interpretować w ten sposób, że zamykają one drogę każdemu do występowania z powództwem o ustalenie, czy istnieje stosunek prawny lub prawo, którego źródłem była uchwała, skoro ustawodawca wyraźnie taką możliwość ograniczył tylko do podniesienia zarzutu nieważności, a nie wystąpienia z takim zarzutem w pozwie.

Wyraźnie za odrębnością regulacji zawartej w k.s.h. w odniesieniu do regulacji wynikającej z art. 58 k.c. i art. 189 k.p.c. przemawia także to, że wyrokowi stwierdzającemu nieważność uchwały ustawodawca uznał za stosowane nadać charakter *ex tunc*. Gdyby uchwała, jako sprzeczna z ustawą, była nieważna od chwili jej podjęcia, to wyrok stwierdzający ten stan rzeczy miałby charakter deklaratoryjny. Przepisy wskazujące, że ma on skutek *ex tunc*, byłyby więc zupełnie niepotrzebne i pozbawione sensu.

Wskazane argumenty powodują, że w orzecznictwie sądowym za utrwalone można uznać stanowisko, iż sankcja przewidziana w art. 252 i 425 k.s.h. ma inny charakter niż ta wynikająca z art. 58 k.c. i art. 189 k.p.c. W konsekwencji Sąd Najwyższy w dwóch uchwałach składu siedmiu sędziów wyraźnie opowiedział się za konstytutywnym charakterem orzeczenia stwierdzającego nieważność uchwały sprzecznej z ustawą²⁴. Takie stanowisko ma też wielu zwolenników w doktrynie²⁵.

²⁴ Uchwała 7 sędziów z dnia 1 marca 2007 r. (III CZP 94/06, OSNC 2007, z. 7–8, poz. 95), której nadano moc zasady prawnej. Pogląd ten potwierdzony został w kolejnej uchwale 7 sędziów SN z dnia 18 września 2013 r. (III CZP 13/13, OSNC 2014, z. 3, poz. 23). W tej drugiej z nich przesądzone także, że wyrok sądu stwierdzający sprzeczność z ustawą uchwały wspólników spółki z ograniczoną odpowiedzialnością lub uchwały walnego zgromadzenia spółki akcyjnej ma charakter konstytutywny oraz że uchwały zarządu i rady nadzorczej spółki akcyjnej nie korzystają ze specjalnej ochrony przewidzianej dla uchwał zgromadzeń wspólników spółek kapitałowych, lecz mogą być zaskarżone na podstawie art. 189 k.p.c. w zw. z art. 58 k.c.

²⁵ K. Bilewska, *Głosa do uchwały III CZP 94/06*, „Monitor Prawniczy” 2007, nr 19, s. 1096; A. Koch, *Charakter sankcji wobec sprzecznych z prawem uchwał spółek kapitałowych*, PPH 2007, nr 2, s. 9; W.J. Katner, K. Osajda, *Niezgodne z prawem uchwały organów wspólników spółek kapitałowych — uwagi na tle uchwały składu 7 sędziów SN z dnia 18.09.2013 r. (CZP 13/13)*, PPH 2014, nr 9, s. 18 n.; K. Strzelczyk, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 2, red. T. Siemiątkowski, R. Potrzebacz, s. 499; K. Zawada, *Zaskarżanie uchwał wspólników spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz uchwał walnego zgromadzenia akcjonariuszy*, [w:] *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sołtyśińskiemu*, red. A. Nowicka, Poznań 2005, s. 600.

Jednocześnie liczni autorzy nie podzielają poglądu o zupełnej odrębności sankcji nieważnych uchwał od sankcji nieważności czynności prawnej²⁶. Głównym argumentem jest tu stwierdzenie, że w kodeksie spółek handlowych ustawodawca posłużył się określeniem nieważności w odniesieniu do uchwał zgromadzeń wspólników spółek kapitałowych. Mając na względzie wskazane już odmienności związane z pojmowaniem nieważności czynności cywilnoprawnej określonej w art. 58 k.c. i art. 189 k.p.c. w porównaniu ze stwierdzaniem takiej nieważności na podstawie przepisów k.s.h., musimy uznać, że stanowisko to nie przekonuje. Jest ono wyrazem dążenia do jednolitego traktowania czynności korporacyjnych (uchwał) i czynności cywilnoprawnych, które jednak wiąże się z koniecznością zamykania oczu na wyraźne różnice w regulacji skutków uchwały sprzecznnej z ustawą i czynności cywilnoprawnej sprzecznnej z ustawą. Główną przyczyną takiego rzadko spotykanego zróżnicowania poglądów pomiędzy orzecznictwem a znaczącą częścią doktryny wydaje się redakcja przepisów k.s.h. regulujących następstwa sytuacji, gdy uchwała jest spreczna z ustawą.

Wykładnia literalna tych przepisów dostarcza ważkich argumentów, które uzasadniają pogląd, że sankcja uchwały sprzecznnej z ustawą jest inną sankcją niż ta, którą przewiduje kodeks cywilny dla czynności cywilnoprawnych sprzecznych z ustawą. Należy przede wszystkim zwrócić uwagę, że w k.s.h. przewiduje się, że uchwała zgromadzenia wspólników do czasu jej uchylecia lub stwierdzenia nieważności obowiązuje. Dopiero prawomocne orzeczenie sądu może wyeliminować taką uchwałę z obrotu, innymi słowy — pozbawić ją skutków prawnych *ex tunc*, czyli od chwili podjęcia²⁷. Nie zostało natomiast jasno wyrażone w tych przepisach, czy oprócz przewidzianego w k.s.h. trybu eliminacji z obrotu uchwał sprzecznych z ustawą, przez powództwo o uznanie uchwały za nieważną, istnieje także możliwość stwierdzenia, że uchwała spreczna z ustawą nie może wywierać skutków prawnych w ten sposób, iż nie może być podstawą ustalenia,

²⁶ Zob. A. Kidyba, *op. cit.*, s. 252 n.; S. Sołtysiński, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 17B. *Prawo spółek kapitałowych*, red. S. Sołtysiński, s. 592; M. Gutowski, *Sankcja nieważności na tle uchwał organów spółek kapitałowych*, PPH 2007, nr 12, s. 22; oraz glosy krytyczne do uchwały z dnia 1 marca 2005 r., III CZP, autorstwa: Z. Kuniewicza („Glosa” 2008, nr 1, s. 47–55), W. Jurcewicz („Glosa” 2008, nr 1, s. 28–46), W. Popiołka i S. Sołtysińskiego (PPH 2007, nr 10, s. 51–58), a także wypowiedzi krytyczne do uchwały III CZP 13/13: M. Dumkiewicz, A. Kidyba, *Konstytucyjny charakter wyroku stwierdzającego nieważność sprzecznnej z ustawą spółników; zaskarżenie uchwały spółki — glosa do uchwały SN (7) z 18.09.2013*, „Monitor Prawa Handlowego” 2014, nr 1, s. 38 n.; A. Kappes, *Konstytucyjny charakter wyroku stwierdzającego nieważność uchwały — krytycznie o uchwale składu 7 sędziów SN z 18.09.2013 r. (III CZP 13/13)*, PPH 2014, nr 9, s. 34; P. Pinior, *Obowiązek wykonania uchwały sprzecznnej z prawem*, PPH 2014, nr 9, s. 55 n.; A. Szajkowski, M. Tarska, *op. cit.*, s. 717.

²⁷ Wynika to jednoznacznie z art. 254 § 1 i 4 oraz art. 427 § 4 k.s.h., które przewidują, że zarówno wyrok uchylający uchwałę, jak i wyrok stwierdzający nieważność uchwały ma od chwili uprawomocnienia moc wiążącą dla wspólników i członków organów spółki oraz chroni osoby trzecie będące w dobrej wierze przed skutkami uchylecia uchwały.

czy konkretny stosunek prawny lub prawo istnieje. Innymi słowy — czy strona konkretnego stosunku prawnego ze spółką może, na podstawie art. 58 k.c. i art. 189 k.p.c., dochodzić ustalenia istnienia stosunku prawnego lub prawa. Przeciwnko takiej możliwości przemawia wyraźne przyznanie każdemu tylko uprawnienia do podniesienia zarzutu nieważności. Regulację tę można rozumieć jako możliwość podniesienia w każdym procesie zarzutu nieważności uchwały. Skoro ustawodawca nic więcej nie stanowi, należy uznać, że chodzi o sytuację określoną w art. 58 k.c. i art. 189 k.p.c. Wyraźne przyznanie prawa powoływania się na nieważność z art. 58 k.c. jedynie w formie zarzutu może być rozumiane jako wyłączenie możliwości wystąpienia przez stronę stosunku prawnego łączącego ją ze spółką z powództwa o ustalenie istnienia tego stosunku. Takie ograniczenie prawa do występowania z powództwem o ustalenie godzi jednak w ochronę przyznaną każdemu podmiotowi prawa cywilnego, którego częścią jest prawo handlowe.

Na tle aktualnej regulacji skutków uchwały zgromadzenia wspólników spółek kapitałowych sprzecznej z ustawą rodzi się więc trudny do rozwiązania dylemat. Z jednej strony, eliminacja uchwały sprzecznej z ustawą może odbywać się tylko w drodze powództwa o stwierdzenie jej nieważności, z którym mogą wystąpić określone osoby w ustalonym czasie. Z drugiej strony, z przepisów prawa cywilnego, którego częścią jest prawo handlowe, wynika, że kto z winy swej wyrządził szkodę, obowiązany jest do jej naprawienia (art. 415 k.c.). Doktryna i orzecznictwo, już odnośnie do aktualnej regulacji zawartej w k.s.h., dopuszczają możliwość dochodzenia odszkodowania za szkody wyrządzone uchwałą sprzeczną z ustawą²⁸.

Mając na względzie, że przepisy k.s.h. wyłączają stosowanie art. 189 k.p.c. oraz przyznają możliwość powoływania się na nieważność tylko w drodze zarzutu, konieczna wydaje się interwencja ustawodawcy. W przepisach dotyczących skarżenia uchwał należy bowiem wyraźnie odróżnić powództwo, z którym mogą w określonym czasie wystąpić jedynie określone osoby, służące definitywnemu eliminowaniu uchwały sprzecznej z ustawą z obrotu prawnego w drodze konstytucyjnego orzeczenia sądu, od powództwa o ustalenie, czy istnieje konkretny stosunek prawny pomiędzy spółką a drugą stroną tego stosunku. W tym drugim wypadku (tak jak na tle art. 58 k.c. i art. 189 k.p.c.) każdy, kto ma w tym interes prawny, powinien mieć możliwość ustalenia w razie sporu ze spółką, w drodze orzeczenia o charakterze deklarycyjnym, istnienia stosunku prawnego lub prawa. Potrzeba dopuszczenia takiego powództwa rysuje się wyraźnie, gdy uchwała doprowadziła do powstania szkody i należy ustalić, czy istnieje stosunek prawny, z którego wynika prawo poszkodowanego do uzyskania odszkodowania. W procesie wywołanym takim powództwem sąd powinien mieć możliwość oceny, czy uchwała, która była źródłem tego stosunku, jest zgodna z ustawą, zasadami współżycia społecznego lub czy nie została podjęta w celu obejścia prawa. Takie orzeczenie może mieć

²⁸ Zob. wyrok SN z dnia 6 lutego 2013 r., V CSK 147/12, niepubl.; oraz M. Dumkiewicz, *Odpowiedzialność odszkodowawcza za podejmowanie wadliwych uchwał zgromadzeń spółek kapitałowych*, Warszawa 2016, s. 323 n.

jednak znaczenie tylko na potrzeby konkretnej sprawy i nie wpływa na ważność uchwały w relacjach korporacyjnych. Natomiast jeżeli w odniesieniu do konkretnej uchwały zostało już wydane orzeczenie konstytutywne dotyczące tej samej uchwały, sąd badający jej ważność na potrzeby konkretnego stosunku prawnego powinien być tym orzeczeniem związany, co wynika z art. 365–366 k.p.c.

Dobrym przykładem ilustrującym tę tezę może być sytuacja prawna odwołanego członka zarządu. Jeżeli uchwała o odwołaniu nie zostanie skutecznie zaskarżona przez uprawnione podmioty we właściwym czasie, to w stosunkach korporacyjnych odwołany członek zarządu nie ma roszczenia o uznanie, że przysługuje mu mandat upoważniający go do pełnienia funkcji w zarządzie. Na potrzeby stosunków korporacyjnych nie może wystąpić z powództwem opartym na art. 58 k.c. i art. 189 k.p.c. Natomiast jeżeli odwołany członek zarządu wystąpi o ustalenie, że na skutek uchwały sprzecznej z ustawą poniósł szkodę, to sąd, aby ustalić, czy między spółką a byłym członkiem zarządu istnieje stosunek prawny, z którego wynika prawo byłego członka zarządu do odszkodowania, powinien mieć prawo zbadania, czy uchwała będąca źródłem tego stosunku jest sprzeczna z ustawą, zasadami współżycia społecznego lub została podjęta w celu obejścia ustawy.

W przepisach k.s.h. dotyczących uchwał sprzecznych z ustawą należałoby także wyraźnie przesądzić, że sąd rejestrowy, gdy skuteczność uchwały zależy od wpisu do rejestru, powinien mieć kompetencje do badania jej zgodności z prawem. Orzeczenie tego sądu ma bowiem zupełnie inny charakter niż konstytutywne orzeczenia eliminujące uchwałę sprzeczną z ustawą z obrotu prawnego, ponieważ sąd rejestrowy ma za zadanie nie dopuścić do obrotu prawnego uchwał sprzecznych z ustawą. Natomiast dopuszczenie uchwały do obrotu poprzez wymagany przez ustawę wpis do rejestru przedsiębiorców nie wyklucza możliwości wystąpienia z powództwem o stwierdzenie jej nieważności na podstawie przepisów k.s.h.

KONKLUZJA

Przedstawione uwagi wskazują, że niezbędna jest korekta przepisów k.s.h. dotyczących uchwał zgromadzeń wspólników spółek kapitałowych sprzecznych z ustawą. W celu wyjaśnienia wzajemnych związków pomiędzy czynnością prawną a uchwałą należałoby poprzez nowelizację podjąć próbę rozwiązania następujących problemów.

Po pierwsze, należy wyraźnie wskazać, że czynności prawne dzielą się na czynności cywilnoprawne oraz czynności korporacyjne (uchwały).

Po drugie, należy utrzymać na potrzeby stosunków korporacyjnych system definitywnej eliminacji uchwał sprzecznych z ustawą z obrotu w drodze konstytutywnego orzeczenia sądu, wydanego w sprawie zainicjowanej powództwem, z którym wystąpić mogą tylko wskazane w ustawie osoby w określonym czasie. Na potrzeby ustalenia, czy uchwała doprowadziła do wyrządzenia szkody, należy

dopuścić powództwo o ustalenie stosunku prawnego lub prawa między spółką a inną osobą, które może wytoczyć każdy, kto ma interes prawny na podstawie art. 58 k.c. i art. 189 k.p.c.

Po trzecie, orzeczenie sądu wydane w sprawie zainicjowanej powództwem, o którym mowa w art. 252 i 425 k.s.h., wiąże sąd rozpoznający powództwo o ustalenie stosunku prawnego lub prawa, którego źródłem jest uchwała zgromadzenia wspólników spółki kapitałowej.

Po czwarte, orzeczenie sądu o ustaleniu istnienia stosunku prawnego lub prawa, którego źródłem jest uchwała zgromadzenia wspólników spółki kapitałowej, ma znaczenie tylko dla konkretnego stosunku prawnego. Orzeczenie to nie przesądza o związaniu tą uchwałą wspólników i członków organów spółki. Uchwała wiąże ich nadal mimo stwierdzenia jej nieważności, gdyż takie związanie ustaje, tylko gdy konstytutywnym orzeczeniem sąd uchyli uchwałę lub stwierdzi jej nieważność.

Po piąte, należy utrzymać dwa powództwa służące definitywnemu wyeliminowaniu uchwały z obrotu: powództwo o uchylenie uchwały i o stwierdzenie nieważności uchwały.

Po szóste, należy wyraźnie określić relacje między kompetencjami sądu rejestrowego a powództwami o uchylenie uchwały i stwierdzenie jej nieważności.

RESOLUTION OF THE SHAREHOLDERS' MEETING OF A COMPANY CONTRARY TO THE LAW

Summary

In doctrine and jurisprudence, serious doubts arise in the context of the regulations concerning the situation in which resolution of the shareholders' meeting of a company is contrary to the law. The main problem arises due to the unexplained relationship between the resolution of the shareholders' meeting of companies, or more broadly by the resolution of the legal and statutory bodies, and the legal act. A derivative of this dispute is the ongoing dispute over whether the decision stating the contradiction of the resolution with law is of a constitutive nature, or whether it only states that the resolution has not had any legal effects since its adoption.

Keywords: resolution of the shareholders' meeting, company, legal act

BIBLIOGRAFIA

- Allerhand M., *Kodeks handlowy. Księga pierwsza. Kupiec. Komentarz*, Lwów 1935, reprint z 1991.
Bilewska K., *Glosa do uchwały III CZP 94/06*, „Monitor Prawniczy” 2007, nr 19.
Dumkiewicz M., Kidyba A., *Konstytutywny charakter wyroku stwierdzającego nieważność sprzecznej z ustawą spółników; zaskarżenie uchwały spółki — glosa do uchwały SN (7) z 18.09.2013*, „Monitor Prawa Handlowego” 2014, nr 1.

- Dumkiewicz M., *Odpowiedzialność odszkodowawcza za podejmowanie wadliwych uchwał zgromadzeń spółek kapitałowych*, Warszawa 2016.
- Dziurzyński T., Fenichel Z., Honzatko H., *Kodeks handlowy. Komentarz*, t. 1, Łódź 1992.
- Frąckowiak J., *Charakter prawny uchwał spółek kapitałowych a ich zaskarżalność*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2014, nr 9.
- Frąckowiak J., *Stosunek prawny a norma prawa stosowanego*, [w:] *Ius est a iustitia apellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Pazdan, Warszawa 2017.
- Frąckowiak J., *Uchwały uczestników korporacyjnych osób prawnych*, [w:] *Rozprawy z prawa prywatnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Wojciechowi Popiołkowi*, red. M. Pazdan et al., Warszawa 2017.
- Gutowski M., *Sankcja nieważności na tle uchwał organów spółek kapitałowych*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2007, nr 12.
- Kappes A., *Konstytutywny charakter wyroku stwierdzającego nieważność uchwały — krytycznie o uchwale składu 7 sędziów SN z 18.09.2013 r. (III CZP 13/13)*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2014, nr 9.
- Katner W.J., Osajda K., *Niezgodne z prawem uchwały organów wspólników spółek kapitałowych — uwagi na tle uchwały składu 7 sędziów SN z dnia 18.09.2013 r. (CZP 13/13)*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2014, nr 9.
- Koch A., *Charakter sankcji wobec sprzecznych z prawem uchwał spółek kapitałowych*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2007, nr 2.
- Koch A., *Podważanie uchwał zgromadzeń spółek kapitałowych*, Warszawa 2011.
- Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. J. Strzępka, Warszawa 2015.
- Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, red. Z. Jara, Warszawa 2014.
- Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 2, red. T. Siemiątkowski, R. Potrzeszcz, Warszawa 2011.
- Marszałkowska-Krześ E., *Uchwały zgromadzeń w spółkach kapitałowych*, Warszawa 2000.
- Pinior P., *Obowiązek wykonania uchwały sprzecznej z prawem*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2014, nr 9.
- Popiołek W., *Charakter prawny uchwał wspólników i organów spółek kapitałowych*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2014, nr 9.
- Rodzynkiewicz M., *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa 2014.
- Sołtysiński S., *Uzasadnienie projektu ustawy — Prawo Spółek Handlowych*, „Studia Prawnicze” 1999, z. 1–2 (139–140).
- Sołtysiński S. et al., *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 2, Warszawa 2014.
- System Prawa Handlowego*, t. 2. *Prawo spółek handlowych*, red. S. Włodyka, Warszawa 2012.
- System Prawa Prywatnego*, t. 1. *Prawo cywilne — część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2012.
- System Prawa Prywatnego*, t. 17B. *Prawo spółek kapitałowych*, red. S. Sołtysiński, Warszawa 2012.
- Wajda D., *Glosa do wyroku SN III CZP 1/16*, „Glosa” 2017, nr 1.
- Wolter A., *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1972.
- Zawada K., *Zaskarżanie uchwał wspólników spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz uchwał walnego zgromadzenia akcjonariuszy*, [w:] *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sołtysińskiemu*, red. A. Nowicka, Poznań 2005.